

Häxorna i Holaveden

Förord

Mänsklighetens historia har många mörka inslag. Det har varit pest och kolera, krig och katastrofer. Mänskligt lidande har inte saknats. Det har varit många gråtnätter i stugorna under tidernas gång. Vem uppfann uttrycket *Den gamla goda tiden*?

Ett av de mörkaste inslagen var häxjakten och häxprocesserna. Kanske upp till 30 000 personer avrättades i Europa. Jag har undrat över hur häxjakten gick till i Hålaveden. De häxprocesser som varit i vårt land och i andra länder kan vi nu se som uttryck för kvinnohat. Att det var kyrkan som till stor del låg bakom häxjakten gör saken ännu sorgligare.

På 12- och 1300-talen var det inget fel att ha förmågor utöver det vanliga. Det var inget fel när Ingrid Ylva i Bjälbo, anmoder till en kungaätt, hade ett sjätte sinne. På den tiden var det tillåtet. Kloka gummor och gubbar har alltid funnits. De hjälpte sina medmänniskor när det behövdes.

På 1400-talet hände något i detta ämne. Påven i Rom satte två av sina män att författa en bruksanvisning för att hantera häxor. Det blev en bok som hette *Häxhammaren*.

Det har alltid varit förbjudet att framtvunga bekännelser genom tortyr. Undantaget var majestätsbrott. Det beslöts då att häxeri skulle anses vara majestätsbrott, det blev brott mot Guds majestät. Tortyr tilläts för att häxor skulle erkänna. Med tortyr kunde även oskyldiga erkänna.

Det blev gammaltestamentliga regler för att bekämpa häxor. Martin Luther tog med sig denna syn in i reformationen. Våra svenska vasakungar tyckte likadant och därmed låg allt klart för jakten på häxor.

Ärkebiskop Laurentius Petri bestämde 1561 att trolldom var gudsfönekelse. Han citerade texten i andra moseboken *En trollpacka skall du icke låta leva*.

Om 1500-talets häxjakt vet vi inte mycket. Det finns bara enstaka domböcker bevarade. Det är först under 1600-talets gång som vi får bättre underlag för att se häxjaktens omfattning. Men några uppgifter har vi ändå från 1500-talet.

Sämre tider mot slutet av 1500-talet

Under senare delen av 1500-talet blev klimatet sämre. Vädret blev kallare. Skördarna minskade och svälten knackade på i stugorna. Vissa år blev det inga skördar alls. Krigen bidrog i hög grad till dessa sämre tider.

Från högre nivå påstods att allt var människornas eget fel. Det hejdlösa syndandet hade gjort Gud vred. Nu kom straffet, i form av krig, sjukdomar och svält. Även krigen var Guds straff.

Om denna bedömning var kung och kyrka överens. Ärkebiskopen Abraham Angermannus fick i uppdrag att visitera riket och i socken efter socken rannsaka, döma och bestraffa de syndfulla.

Om vi ser allt lite från ovan kan vi se att det förekom intriger och maktspel i det religiösa och politiska toppskiktet.

Ärkebiskopen visiterar

År 1596 begav sig Angermannus ut på sin visitation i Skara, Växjö och Linköpings stift. Han ville se hur mycket syndar som begåtts och han ville själv straffa syndarna.

Det han mest upptäckte var hor och lönskalägen. Förbjuden kärlek var allvarliga brott på den tiden.

Men han upptäckte också trolldom och vidskepelse. Vidskepelse, signeri och lövjeri ansågs vara en lindrigare form. Dessa klarades av med piskning på bar rygg utanför kyrkdörren och därefter vattensköljning med kallt vatten på den hudlösa ryggen. Det var mycket smärtsamt.

Guds högste officiella representant i Sverige åkte runt i våra bygder och misshandlade människor för att deras syndar skulle sonas. Kanske många dog av följderna.

Denna hårda framfart från ärkebiskopens sida upprörde människorna. När ärkebiskopen var färdig med dessa tre stift avslutade han visitationen. Landet i övrigt klarade sig undan, med blotta förskräckelsen. Senare blev ärkebiskopen avsatt och fick framleva resten av sitt liv i fängelse.

Ur visitationsprotokollet

Jag har studerat visitationsprotokollen för socknarna i Hållaveden. Det mesta handlar om *hor och lönskaläge*. Sverige hade Europas strängaste lagstiftning mot sexualbrott. Men det framkom också ett och annat om trolldom. Jag har här antecknat det som gäller trolldom. Det övriga

kanske jag kan återkomma till, kanske en berättelse om *Hor i Hålaveden*. Här kommer trolldomsnoteringarna.

*Secilia i Marbäck var beryktad för trolldom.
Ingeborg i Brunseryd, en signerska, slet ris, 25 slag.
Per Svenssons hustru i Lönhult i Askeryd var beryktad för trolldom.*

*En kvinna i Siringe i Skärstad var beryktad för trolldom.
Hon har genomgått vattenprovet och flutit. Saken sköts till tinget.*

*Elin i Nybrohult i Järnsnäs, en signerska, var känd för att kunna bota tandvärk och torskabett (spädbarnsåkomma).
Hon hade lärt sig detta av sin farfader, en gammal munkapreäst. Slet ris, 25 slag.*

Berie i Ånaryd i Ölmstad, en signare, slet ris, 35 slag.

Anna och Gunnel, två systrar på Visingsö beskylldes för trolldom. Gunnel hade lärt sig detta av Ingels moder i Mjöhult. Hennes sak sköts till tinget. Hennes syster Anna vill inte bekänna och slet ris, nio slag.

En signerska i Husaby i Gränna, kunde bota halsfolle, hon slet ris 9 slag.

Elin i Ravelsmark, en signerska, kunde bota torskabett, slet ris, 9 slag (halsfolle var en halssjukdom, kanske halsfluss).

Gunnel i Jonstorp i Gränna socken brukar signelse till giftermål och för vred (om någon arm eller ett ben kommit ur led). Denna sak sköts till tinget.

Karin Svens på Harryan i Gränna socken är beryktad för trolldom. Hon läser över sjuka barn, för vred och för kalvlycka, Hon slet ris, 35 slag.

Marens hustru i Gummermåla i Gränna socken är beryktad för signelse. Hon kunde bota gastakram och trollskott (frossa och värk), vred och tandvärk. Hon slet ris, 25 slag och förelades att om hon fortsätter skall hon slita ris för tre kyrkdörrar och förvisas ur landet.

En kvinna i Gränna socken, N B, är dreven från Ödeshögs socken och är beryktad för trolldom.

I Ödeshögs och Stora Åby socknar fanns inga noteringar om trolldom.

Heda hör inte till Hålaveden men följande anteckning vill jag ändå ha med. En kvinna i Heda var beryktad för trolldom och signelse.

Ärkebiskopens anteckningar är korta och mustiga. Det som rörde trolldom blev överfört till häradstingen. Eftersom domböckerna inte finns kvar vet vi inget om fortsättningen för dessa människor. Vi vet således inte säkert om några häxbål tändes i Hålaveden.

Men vi kan se att ärkebiskopen inte anträffade så många syndare i det som vi kan kalla Hålavedens kärnområde. De mörkaste och djupaste skogarna i Hålaveden var glest bebodda ännu i slutet av 1500-talet. Det var långa och smala stigar mellan stugorna och långt till kyrkan. Kanske att Hålaveden till viss del slapp undan.

När jag tänker på ärkebiskopens visitation ser jag framför mig ett antal kloka gummor, som hade god förmåga och vilja att hjälpa sina medmänniskor. Kanske att de också behövde tjäna en extra slant för sitt uppehälle. Men ärkebiskopen tålde inte deras verksamhet.

De två orden *signeri* och *lövjeri* kan behöva en förklaring.

Signeri innebar att med magiska ord och trollformler framkalla eller hindra övernaturliga krafter verkningar. Sådant har förekommit i alla tider och kan historiskt härledas tillbaka till kung Salomo, och ännu längre bakåt i tiden.

Lövjeri kallades användandet av olika örter och annat, för att bota sjukdomar.

Vad resultatet blev vid häradsrätterna vet vi inte. Men Jönköpings stads bödel, mäster Håkan, blev efterfrågad. Han anlätades i Gränna och på Visingsö för att bevisa häxornas skuld. Särskilt anlätades han för att utföra vattenprovet och han svarade också för tortyr. I en region från Jönköping med Vista och Vartofta hänader och vidare till Vadstena och till Vätterns norra del förekom 40 häxprocesser

åren 1587 – 1614. Men mästern Håkan anlätades troligen inte i Östergötland, och kanske inte heller i Norra Vedbo.

Ur domböckerna

När jag läser våra äldsta domböcker finner jag under årens lopp ett och annat mål där ordet trolldom förekommer. Men det har blivit bara noteringar. Några domar som gällde häxeri har jag inte sett.

I Lysings härad har jag inga trolldomsprocesser antecknade förrän längre fram i tiden. Domböcker finns här inte bevarade förrän från 1606, och även därefter med vissa luckor. Jag återkommer till Lysings härad längre fram i denna berättelse. Jag börjar i Vista härad, med Gränna och Ölmostad.

Den 8 oktober 1594 hölls ting i Reaby i Vista härad. Där hade Lasses hustru i Kaxtorp i Gränna socken anklagats för trolldom. Lasse fick möjlighet att vid nästa ting *fästa lag med 12 edsvurna män eller kvinnor* för sin hustru. Det var han som förde hennes talan.

Vid vintertinget i Reaby den 28 mars 1595 hade Lasse i Kaxtorp med sig sina 12 män, nämligen Håkan i Biörstorp, Olof i Hult, Olof i Därebo, Nils i Sten(?), Olof i Tuggarp, Håbol och Nils i Barnarp, Vigsten i Boeryd, Per och Lasse i Mörstorp samt Mårten i Porsarp. Själv var han den tolfte. Genom dessa intyg föll åtalet om trolldom bort från hans hustru.

Dagen därefter hölls ting i Torp på Visingsö. Lasse Hältings hustru var misstänkt för trolldom och hade utsatts för vattenprovet. Lyckligtvis hade hon sjunkit. Om hon inte sjunkit hade hon varit häxa och blivit avrättad. Nu kanske hon drunknade i stället. Det ansågs mera hederligt, men vi förutsätter att hon kunde räddas åter till livet.

På tinget i Reaby den 6 november 1595 erbjöds Anders i Botaryd att med sexmannaed fria sin hustru från trolldom. Jag har inte sett något om utgången, men jag tror att han lyckades.

En tolvmannaed var under Sveriges äldre juridiska historia ett sätt att svära sig fri från anklagelser. Tolvmannaed

fanns med redan i landskapslagarna. Den kunde också ersättas med sexmannaed.

Ur boken *Trolldomsprocesserna i Sverige* av Bengt Ankarloo har jag hämtat uppgifter om häxprocesser i Söderköping och Finspång på 1610-talet. Där avrättades ett antal kvinnor.

Hertig Johan, son till Johan III, tillträdde som hertig av Östergötland 1611. Strax därefter hade hans hovpredikant Claudius Prytz avslöjat en *trollpacka*. Denna trollpacka kallades Tobo-häxan och bodde vid Stegeborg.

Hon dömdes vid tinget i Mogata och avrättades på Ramunderberget vid Söderköping år 1613. Vid avrättningen tog hon tag i prästens kappa där hon stod i det brinnande bålet. Det var nära att hon tog honom med sig i elden.

Detta var inledningen till en häxjakt i Östergötland ledd av hertigparet. Två år senare började vid Finspång en rad processer som avslutades fyra år senare. Då hade minst sju, troligen åtta kvinnor fått sätta livet till. Både vattenprov och tortyr kom till användning, det senare på befallning av överheten.

Sju av kvinnorna är namngivna, Elin och Kerstin från Näs, Ingrid från Rippestorp, Margareta från Eketorp, Kerstin från Tråbrunna, Ingrid från Gållbo i Regna och Ingrid Orres från Vånga. Lusse från Mullsäter dog innan avrättningen. Lussi från Svartorp förhördes både av fogden och av prästen, herr Erik. Hennes fall drog ut på tiden och hon avrättades 1620.

Avrättningarna skedde utmed den gamla vägen mellan Finspång och Vingåker. De dömda brändes förmodligen levande. Detta avrättnings sätt ändrades senare.

Häxjakten i norra Östergötland på 1610-talet kan beskrivas som Sveriges första häxhysteri, men den var blygsam i jämförelse med senare förföljelser. Om södra Östergötland har vi inga noteringar från den tidsperioden. Under den stora häxjakten 1668-1676, förekom det inga processer i Götaland, enligt Ankarloo.

Jag har berättat om dessa tidiga häxprocesser som en bakgrund till vad jag nu ämnar redovisa från något senare tider, ur våra lokala domböcker.

Vid hösttinget i Heda 1630 stod Ingrid Nilsdotter från Gumby vid tinget i Heda anklagad för att ha mördat sitt barn. Hon hade 1628 fött en dotter, ett friskt och välskapat barn. Men nästa morgon var det *ett vanskapt barn med stora leder och knölar. Barnet kunde inte äta eller dricka, inte gå eller gripa.*

Det antogs att det var en *byting*, ett barn som trollen lagt dit och i stället stulit Ingrids barn. Ingrid gavs rådet att under tre torsdagskvällar *sopa ut barnet*. Hon gjorde så och som avslutning lade hon i skymningen tredje torsdagskvällen ut barnet utanför portluckan. Detta gjorde hon för att trollen då skulle ta hand om barnet och samtidigt lämna tillbaka hennes eget barn. Därifrån försvann detta barn under kvällens lopp. Så berättar domboken.

Fyra dagar därefter återfanns något av barnets skelett ett drygt stenkast från gården i Gumby.

Länsman Jon i Ödeshög var tillsammans med Lasse i Sestorp och Arvid i Gumby på platsen och synade resterna av barnet.

Rättens samlade bedömning var att barnet var en *byting* och att *många på detta sätt hade sopat bytingar ut. Därför friades Ingrid från att ha mördat sitt barn, till dess högre skäl finns.*

Häradsrätten räknade således ännu 1630 med att trollen ibland stal människors barn.

I domboken från 1671 fann jag en notis från Svanshals socken som rörde trolldom. Jag har inte sett någon fortsättning av detta mål. Kanske att även detta blev enbart noteringar i domboken.

Det gick sedan en tid innan Brita Nippertippa gjorde entré. Om henne finns mycket att berätta.

Brita Nippertippa

På sommaringet 1691 hade länsman Harald Arvidsson inställt för rätten hustrun Brita Olofsdotter från Haddåsen i Ödeshögs socken. Hon kallades Brita Nippertippa. *Denna gamla hustru är beryktad för häxeri och trolldom, som en Ingeborg Svensdotter i Långliden i Gränna socken skall ha lärt henne.*

Brita påstod att hon inte kände Ingeborg. Men omsider erkände hon att Ingeborg var hos henne i Haddåsen, och

klagade över sin sjuka ko. Då lärde Brita henne att hon skulle ta en tråd och lägga den på länden på kon och läsa dessa ord: *(Tyr) Tio fingrar, 12 änglar, tre namn, Gud fader, Son och Den Helige Ande*. På fråga av rätten om kon blev bra, svarade Brita ja.

Sven Olsson i Smedstorp uppgav att Ingeborg trollat på åtskilliga ställen och haft ihjäl två kor för honom, och att Ingeborg varit hos Brita och lärt sig sitt häxeri.

Länsmannen uppgav att denna Nippertippa förr haft sju *horungar*, men sedan blev gift. Rätten uppsköt målet till nästa dag för att bättre skäl skulle kunna inkomma.

Nästa dag upptogs målet igen mot hustru Brita från Haddåsen rörande signeri och trolldom. Rätten frågade om hon kunde bota sjuka djur. Brita uppgav då att hon bara kan bota för *bogskött, soolskött och fingskött* och vad hon då brukade läsa. Mera kan hon inte. Hon tillfrågades om dessa läsningar men hon svarade ingenting.

Rätten frågade med högsta allvar om dessa läsningar, och om hon då inte brukar trollkonster. Hon svarade nej.

Länsmannen berättade att det också finns en beryktad trollkona i Gränna som också påstås ha utövat trolldom här i häradet. Rätten uppsköt målet till nästa ting.

Vid tinget i Heda 1692 anklagades två kvinnor för trolldom. Det var Ingeborg Svensdotter från Långliden i Gränna socken och Brita Nippertippa från Haddåsen. Det gällde utläggande av trollknutar i Staffanstorp, Gyllinge och Stora Smedstorp.

Ingeborg hade både vid Vista häradsting och vid Gränna Rådhusrätt anklagats för trolldom. När dessa rannsakingar upplästs berättade Jöns Jonsson i Staffanstorp att Ingeborg i våras, *en tisdag åtta dagar före vårfrudagen, bu-rit till Staffanstorp två knyten, stora som hönsägg. Dessa hade hon lagt ifrån sig i fävättnet i hans kalvhage*. Detta hade hans pojke Lars upptäckt.

Det hade fallit snö under natten och pojken följde spåren efter henne. När Jöns Jonsson fick höra detta hade han också följt efter henne. De hade omsider funnit Ingeborg och frågade henne varför hon kastat dessa knyten i fävättnet. Då gick hon strax och tog upp knytena och gick så ett stycke på hemvägen mot Långliden.

Sedan vände hon om och gick åt Gyllinge över åkergärdet till deras kalvhage. Där kastade hon knytena ifrån sig i

en granbuske och gick därifrån till Brita Nippertippa i Haddåsen. Senare samma dag gick hon åter därifrån samma väg förbi Staffanstorp.

Nästa dag fick Hans i Gyllinge av sin måg Jon i Öjan veta att Ingeborg kastat trollknutar i en granbuske i hans kalvhage.

De gick dit och fann knutarna men tordes inte röra dem. På torsdagen reste Jöns i Staffanstorp och Hans i Gyllinge till fältväveln Trana i Långliden, som var Ingeborgs husbonde eftersom hon bodde på hans utägor. De bad honom att tala med Ingeborg för att få henne att avstå från sådana *onda stycken*. Då hade han skickat sin dotter efter Ingeborg, men hon var inte hemma.

När Ingeborg Svensdotter kommit hem och fått veta detta gick hon strax till Gyllinge. Då hon gick förbi Staffanstorp bad hon Jöns Jonsson följa med. När hon kom dit började hon be. Först vände hon ryggen till busken, och ville inte ta bort knutarna. Men efter mycket förmaning tog hon upp dem. En knut hade hon i barmen, och den var stor som ett ägg. Inuti knutarna var *nötaträck*, stubbar av halmstrån, björklöv och en gulgrön tråd. Knutarna bar hon sedan med sig hem.

Måns Persson i Stora Smedstorp berättade att andra veckan efter att detta skett, skulle hans brors hustru Ingegerd gå till fähuset. Det var en söndag efter att folket kommit från kyrkan. Då fick hon se att halmstoppen som satt i fähusgluggen var rörd och där fann hon då en knut eller knyte, stort som ett ägg.

Sedan kom flickan Elin och Ingegerd visade henne knutarna. Då sade flickan *här lärer fuller finnas flera, efter vår boskap är så sjuk*.

De gick så in i det andra fähuset och fann där två knutar som var hopbundna och stora som ägg. Han visade sedan knutarna för grannen Jon Nilsson i Öjan, som synade knutarna och fann inuti dem *nötaträck, hår av allehanda slags kreatur, små träpinnar, gjorda som skopinnar, vässade i ena änden, samt salt och malet malt, en trästicka, stor som ett halvt knivblad och därpå var skurit små rännor och kors*.

Samma vecka som dessa trollknutar anträffades var Ingeborg två gånger i Smedstorp. Den ena gången sa hon att hon skulle gå till Brita Nippertippa i Haddåsen och den andra gången var hon på väg till Glasfall med vadmal. Hon

tycks då ha lagt dit knutarna, helst som hon har burit sådana knutar till Gyllinge och Staffanstorp.

Måns Persson berättade att han tre veckor efter att knutarna anträffades miste en ko i rödsjukan. Åtta dagar därefter dränkte sig en ko i ett vattenhål. Fram på sommaren miste han en ko igen, vid Olsmässan en oxe, förutom en mängd andra småkreatur.

Rätten förmanade henne allvarligt att bekänna vad hon ville göra med knutarna. Hon svarade att *hon tagit bort dem och att hon inte vet därmed, men att hennes ko var sjuk. Då var det en piga, Ingrid Andersdotter i Stängestorp(Stenkilstorp i Adelövs socken) som sa till mig att jag skulle bära bort samma knutar så skulle kon bli bättre.*

Rätten påpekade då att Ingrid på Vista häradsting den 8 juni 1691 nekat till detta. Hur kunde Ingeborg beskylla henne för detta? Hon tillfrågades om det inte kunde vara Brita Nippertippa i Haddåsen som lärt henne sådant, eftersom de umgåtts och hon varit hos henne. Ingeborg svarade att det hade hon inte gjort.

Länsman Harald Arvidsson tillfrågades om han inte på häradshövdingens order hämtat hit Brita Nippertippa. Fjärdingsmannen Måns i Kulltorp som varit i Haddåsen efter henne, berättade då att Brita Nippertippa ligger illa sjuk till sängs och kunde inte komma till tinget.

Rätten frågade Ingeborg var hon lärt sig göra sådana knutar och lägga sådana saker däri. Ingeborg svarade först inte, men efter förmaning att bekänna sanningen, sade hon att pigan Ingrid lärt henne det. På fråga om inte hon burit de knutarna till Smedstorp svarade hon *Nej det gjorde jag aldrig, och de må nu säga mig vad de vilja mig, jag har icke det gjort, men det andra bekänner jag.*

Allmogen utvisades för att Ingeborg lättare skulle kunna bekänna och förmanades *allvarligen*. Ingeborg vidhöll att hon aldrig sysslat med trolldom utan bara gjort vad pigan Ingrid sagt henne för att bota sin sjuka ko.

Rätten bedömde att denna sak behövde prövas vidare. Därför beslutade rätten att Brita Nippertippa till nästa ting skall konfronteras med Ingeborg. Till dess skall Ingeborg vara i säkert förvar i Vadstena slottshäkte.

Jag kan inte finna någon fortsättning på detta mål. Kanske att någon dombok försvunnit. Hur gick det för Ingeborg och Brita Nippertippa? Jag har sökt uppgifter om deras fortsatta öden och äventyr men har inte kunnat finna dem i arkiven. År 1708 avled en Brita Olofsdotter på Åby ägor, 67 år gammal. Det kan vara Brita Nippertippa, men jag är inte helt säker. Jag kommer att söka vidare. ,

Vid samma tid förekom liknande misstankar om trolldom i Stora Åby socken. Änkan Maria Hedman hade av Ingegerd Hansdotter i Hagen beskyllts för trolldom. Misstankarna hade kommit från Sven Orres hustru Ingiäl, boende på Kumlaheden. Hon hade besökt Hagen och försökt bota deras djur, som hon påstod var sjuka. Orres hustru hade då lagt ned en psalmbok och ett knyte med svinhår och hästhår under en golvtija i fähuset.

Orres hustru hade då påstått för Ingegerd Hansdotter att det var Maria Hedman som orsakat sjukan hos djuren. Vid rättens fortsatta handläggning av målet framkom det att dessa kvinnor för sin fattigdoms skull försökt skaffa mat till sina barn. Uppgiften att de skulle bota djuren blev en form av *kvalificerat tiggeri*.

Mot änkan Hedman kvarstod inga misstankar. Ingegerd Hansdotter i Hagen ålades av rätten att för sitt obetänkta yttrande lämna en kanna vin till sockenkyrkan.

Liknande anklagelser för trolldom förekom också på andra håll i Hålateden. Sommaringet 1691 fick rätten i Hulla-ryd ett liknande mål. Bonden Måns i Råssmäte i Linderås hade fått sina kreatur skadade genom svartkonster. Ett sto hade dessutom dött. Som skyldig till detta utpekades hustrun Maria Persdotter i samma by. Hon hade varit sjuk och anlitat en klok gumma från Vireda, soldathustrun Brita. Men ytterligare en kvinna hade hjälpt till, nämligen Ingrid Månsdotter från Hults socken. I behandlingen ingick åtskilliga medikamenter samt läsningar. Tydligt hade grannens kreatur på något sätt blivit behandlade samtidigt.

Rätten fick mycket att fundera över. Ingrid Månsdotter utfrågades om sin roll. Hade hon använt djävulskonster? Men hon kunde ge svar på tal. Hon hade två läkarböcker, översatta från latin och tyska, som hon följde. Maria Persdotter och soldathustrun Brita fick också berätta. De kunde

inte helt komma undan. De dömdes till böter och till att ersätta det döda stoet till Måns i Råssmåte, även om stoet möjligen hade dött en naturlig död av ålderdom. Detta var fattiga kvinnor som råkade komma i vägen för rättvisan.

Jag har här redovisat anteckningar om trolldom som jag anträffat i de domböcker som berör Hålaveden. Om jag har fångat upp allt kan jag inte vara säker på, men jag har gjort så gott jag kunnat. Helt säkra på att det inte stått några häxbål i Hålaveden kan vi inte vara. Men jag tror att vi klarade oss undan det mesta av häxysterin.

Varför har jag skrivit detta?

Hela den kristna världen drabbades av häxysteri under 1400-talet och fram till 1600-talets slut. Många kvinnor brändes på bål. Kanske att ca 400 kvinnor avrättades i Sverige. De flesta av dem var förmodligen *kloka gummor* som kunde, och ville hjälpa sina medmänniskor, och få ett bidrag till försörjning för sig och sina barn.

Jag ville försöka få fram uppgifter om häxjakten i Hålaveden. Hade några häxbål brunnit här i Hålaveden var min undran?

Jag har inte funnit några några spår av häxor, men jag har funnit åtskilligt om trolldom och vidskepelse. Och riktigt säker känner jag mig inte. Många av de tidiga domböckerna saknas.

Kanske att det ännu i denna dag finns en och annan som tror på troll. I våra marker finns säkert många trollberg och trollstenar. Jag påminner mig att jag i min berättelse om Gyllinge skrivit om trollet eller jätten i Blåhallsberget vid Gyllingesjön.

När Steno Rothman sommaren 1912 intervjuade människor i våra bygder framkom mycket som hade med troll och häxor att göra. Bland dem som intervjuades var smeden Samuel Petersson, mor Andersson i Stava samt Väva-Tilda i Stava. Kanske kan dessa uppgifter bli en särskild berättelse, om trollen i Hålaveden. Jag kanske återkommer om detta.

Denna berättelse närmar sig slutet. Jag har inte funnit några spår av häxbål i Hålaveden.

Hålaveden med sina djupa och svårgenomträngliga skogar var i förhistorisk tid en värld för sig. Här fanns fred-

lösa och fågelfria människor. Präst och länsman tänkte sig nog för innan de gav sig in i Hålaveden.

Detta var länge sedan. Men ännu i 1600-talets domböcker kan vi skimta människor som dömts fredlösa, att lämna samhället. Hålaveden var i äldsta tider en bra värld att gömma sig i.

I många år har Brita Nippertippa och hennes väninnor väntat på att få komma på pränt. De var, de flesta av dem, enkla, fattiga kvinnor som hade svårt att försörja sig. De hade också kunskaper som de gärna ville visa.

Men om de trollknutar som Ingeborg från Långliden lagt ut ställer jag mig frågande. Vi fick inget svar på frågan varför hon lagt ut dem.

Källor

Först vill jag nämna domböckerna i Lysings, Vista och Norra Vedbo härader. Det har varit mödosamt men spännande att läsa dessa gamla domböcker, handskrivna och ibland svårlästa. Jag har också läst boken Trolldomsprocesserna i Sverige av Bengt Ankarloo. Jag har läst boken Gränna – Visingsö historia och boken om ärkebiskop Abrahams räfst. Dessutom vill jag nämna boken Linderås och Adelöv, två socknar i Hålaveden, en mycket bra bok.

I början av denna berättelse skrev jag om mörka inslag i vår historia och om många gråtnätter under tidernas gång.

Men det har också varit ljusa och lyckliga tider, med skratt och med sång och med livskraft för både djur och människor. Sorgen och glädjen, de vandrar tillsammans.

Jag återkommer snart med nya berättelser från Hålaveden. Ännu har ingen bett mig sluta skriva.
Hålaveden i juli 2015

Arne Ivarsson

036/71 32 33, 070-720 18 75, (arne.ivarsson@outlook.com)